

Megjelenik
1 évfolyam 12 íven,
egyes szám a hónap 1-én.
Előfizetési díja:
1 forint.

IRODALMI SZEMLE.

KIADÓ ÉS SZERKESZTŐ:
LUGA LÁSZLÓ.

Hirdetések
kétszer hasábozott:
petitsoronkin
6 krajczárral
számíttatnak.

Eger. IV. évfolyam.

7. szám.

Julius 1-én, 1879.

Két püspök-apologeta.

I. **Báró Ketteler Vilmos Manó mainzi püspök**, (1811–1877.)

Az isteni gondviselés mindig támaszt férfiakat, kik az egyháznak, kivált a szorongattatások napjaiban világító fáklyái, sz. ügyének védelmezői; kik mintegy új életre keltett sz. atyák, a kereszténység igazainak nyílt hirdetői, s kiknek áldástól követett működésükre büszke a ker. érület, kikkel dicsekszik a század, mely őket szülte, nevelte, ragyogtatta. Az egyház ügyének napjainkban két ily bátor harciosa volt a társadalmi és irodalmi téren: Ketteler és Dupanloup, kiknek tevékenységét valóban megilleti az egyház újabbkori apologetáinak neve. E lapok gyakran hoztak egyházirodalomtörténeti dolgozatokat, s eszerint nem lesz talán érdektelen e két kitűnő püspökről némi rövid vázolatot adni, inkább irodalmi tevékenységök jellemzését tűzvén ki célul. És érdekes bizonynyal az élet is, mely ily nemes irodalmi tevékenységben telt el.

Midőn Ketteler két évvel ezelőtt meghalt, az egyház ellenei és hívei egyaránt jelezték a katolicismus nagy veszteségét; amazok kárörömmel, hogy „ez az államellenes többé nem folytathatja üzemét“ (egy liberalis lap szavai.) emezek, mint p. a brüsseli *Révue générale*, fájdalommal, hogy „az egész egyház siratja benne harciosaiknak egyik legkitűnőbbjét.“ Született 1811. karácsony napján Münsterben, főrangú és kitűnően valóságos szülőktől. E vallásosság, kiváló jellege a westfáli kath. családoknak, volt az, a mivel az ifju Ketteler szülőházában találkozott, a mi itt mintegy vérévé vált, s amit későbbi életkörülményei csakis tökéletesíthettek. Neveltetett a briegi (vallisi canton) jezsuita collegiumban, s 18 éves korában a jogi tanulmányokra adta magát, a göttingeni, berlini, heidelbergi és müncheni egyetemén tanulván. E pályát kitűnően elvégezvén, 22-ik-évében egy évet kötelességszerűen mint katona töltött el, s 1838-ban a münsteri kerületi főhatóságnál a referendariusi hivatalra lett kinevezve. E minőségben is mindennap misét hallgatott, s ha a harkotteni családi kastélybe rándult, akkor azután a vadászat foglalta el idejét, melyhez nagy kedve volt. Ekkor is azonban mindig a papi pálya lebegett előtte. Küzdött magával, van-e elegendő hivatása hozzá? levelei ennek legjobb tanúságai.¹⁾ Midőn a kölni

érsek, Droste Kelemen, a porosz kormány által fogolylyá tétetett, a katolicismus ügyeért lelkesülő fiatal hivatalnok elérkezettnek látta az időt, hogy a megtámadott egyház ügyének szentelje ezentúl egész életét. Elhagyta az állami hivatalt, Münchenben a theológiára adta magát, 1843-ban a münsteri seminariumba ment előkészítésre, s a következő évben, 33 éves korában Münsterben pappá szenteltetett. Volt káplán Bekumban, két évig plebános Hopstenben, 1848-ban megválasztott a franfurli parlament tagjává egy jobbára protestansokból álló kerület részéről (ennyire tudta mint plebános, kivívni a tiszteletet.) 1849-ben berlini prépost lett, s 1850-ben, bármennyire iparkodott is azt magától elhárítani, IX. Pius pápa határozott kívánatára sz. Bonifác utódja, mainzi püspök lett. S ezentúl innen fejté ki hírneves társadalmi és egyházirodalmi nagymérvű tevékenységét egész 1877-ben bekövetkezett haláláig.

Ami már mint világi embert jellemezte, a mit a lelkipásztorkodásban buzgólkodva gyarapított, s mint püspök teljes elhatározottsággal minden tettében mutatott, az rendületlen ker. kath. világnézlete volt. Ez képezte minden actiójának kiinduló pontját, csakis e szempontból felfogva lehet sokoldalú működésének kellő alapot adni, hogy az egységileg jellemezhető lehessen. Ez nyilatkozik már gyermekkori leveleiben; ennek megfelelő légkörben élt már a szülői háznál. Közel rokon levén a Stolberg családhoz, utóbb Münchenben az öreg Görres által alkotott kör befolyása alatt is levén — ézt vitte magával az életbe útlevelül. Valóban megható levelezését olvasni; senki sem fogja sorait élvezhetni — a nélkül, hogy irójuk iránt a megérdemelt elismerés és hódolat érzetével el ne teljék. De egyuttal e határozott világnézet adja meg műveinek sajátos jellegüket. ez fejté meg az általa védett ügyben a szó bátorságát. Elsőben a meggyilkolt Liehnovszky sirja felett tartott merész halotti beszéde után irányult reája a közfigyelem. Forrongók voltak az idők, s a kath. elvek nyílt kimondása nem gyakori merészség. S ő nyíltan vádolta a liberalismus elveit a meggyilkoltak holttesteit felett, mint bűnrészeket. „Kik a mi barátaink gyilkosai? — így szól a forradalmárokhoz. — Tán azok, kik a golyót reájok lötték, kik kaszájokkal koponyájukat szét-hasították? Nem, nem ezek, a gondolatok azok,

¹⁾ Briefe von und an W. E. Fr. v. Ketteler. Herausgegeben v. Dr. I. M. Raich, Dompräbendat und bishöf. Secretär. Mainz, Kirehheim 1879. II. Selbstprüfung und Standeswahl. 19. 28. 36. 37. sz.

melyek e földön szülik a jó és rossz tetteket. A gyilkosok azok, kik a nép előtt gúnyolják, kinevetik, s nyomorult tajtékukkal beszennyezik Krisztust, a kereszténységet, az egyházat; azon férfiak, kik az emberiség megváltásának boldogító evangéliomát a nép szívéből kitörülni iparkodnak; azon emberek, kik a lázadást nem csupán szomorú szükségességnek tekintik különös körülmények között, hanem azt elv tekintélyére emelik, s a népet felkelésről felkelésre ragadják; azon emberek, kik elveszik a néptől azt a hitet, hogy az ember kötelessége önmagán uralkodni, szenvedélyeit megfékezni, az erkölcs és erény magasb törvényeinek magát alávetni, s kik ellenkezőleg a szenvedélyek uralmát megállapítani, s általuk a népet feltüzelni ügyek-szenek; a gyilkosok azon emberek, kik önmagukat akarják a nép bálványainul feltolni, hogy ez előttük leboruljon s őket imádják.¹⁾

S a hol ilyen volt az elhatározottság, ott a belső életnek is nagyon rendezettnak kellett lennie. Csakis a kereszténységnek teljesen alanyivá tétele szülhette azt a buzgóságot, melyet Ketteler mindenütt, oly önzetlenül, önmagának teljes háttérbe szorításával kifejtett. Ketteler püspök — így szól egykor IX. Pius egy magasrangú férfiúnak Bolognában — szentéletű ember.

De inkább az íróról ohajtanánk szólani. Irataiban kiváló és jellemző bizonyos határozottság, átlátszóság, világosság. Perrone dogmatikus munkáit tanulmányozta nagy buzgalommal, s különösen szerette aquinói sz. Tamást. Ezzel szeretet leginkább bizonyítani, ha valamely dolog mélyére akar hatni. S barátja levén sz. Ignác lelki gyakorlatainak — papjaival minden évben tartatta azokat, résztvett bennök, s néha ő maga vezette azokat — innen merítette a gondolatok azon világosságát, az eszmék azon rendezettségét, mely legkisebb művén is átvonul. Csak akkor irt, ha okvetetlen kellett írnia előforduló esetekben, úgy hogy iratai mind alkalmiak; korszerűek. Tudós műveket nem alkotott, valami új rendszert nem gondolt ki, de minden sora erősen át van gondolva, minden szava határozott. Nyelvezete mindig gondos, a frázis minden kerülésével. Semmi sem került el a figyelmét. Valamely német lapban írnak a jezsuiták ellen, becsmérik az egyház befolyását, gyanúsítják Ketteler eljárását; ő azonnal felel, mit sem hagy szó nélkül, és sehohsem téveszti el, hogy a mainzi püspök beszél. S feleletei után az ellenek szint kell vallania; vagy vissza kell vonnia állításait; az iurista üldözi a végső következtetésekig, lefegyverzi az ellent. Ir ő Findelhez a szabadkőművességről, ir szegény munkásokhoz, kik üdvözlik a társadalom-politikai téren, s mindenütt van a püspöknek alkalmá, hogy egyháza tanát méltóan kifejtse, védelmezze, ajánlja. Mert gyakran igen erős keresztűzbe hozta a szava

¹⁾ Predigten des H. H. W. E. Fr. v. Ketteler. Herausg. v. Dr. I. M. Raich. I. Bd. Mainz Kirchheim 1878. II. Bd. 112 l.

súlyától féltő liberális lapok szerkesztőit, elnevezik kötekedő püspöknek, türelmetlennek, szenvedélyesnek (der streitsüchtige Bischof v. Mainz.) ő azonban állhatatos, s a mely téren történt a támadás, azon a helyen védelmez. Szavát mindenfelé hallatta, nemcsak Mainzban, hanem védte ügyét az egész német kath. egyháznak, s fép ezért nevéért mindenütt tisztelettel, s hódolattal említik.

Juridikai s politikai képzettsége, hajlama a jogtörténelem iránt, melyeket mint államhivatalnok szerzett, párosulva alapos theologiai képzettséggel, különösen képesítették arra, hogy épen ezen a téren, merről idejében az egyház ellen fegyverek kovácsoltattak, s alkalmaztatnak ma is, hathatósan védje a ker. ügyet. Harcz az állammindenhatóság, e modern politikai haeresis ellen, ez ilyen irányu műveinek alapgondolata.¹⁾ S ezzel karöltve forró lelkesedés az egyház szabadsága, s az állammindenhatóság és bürokratizmus által elnyomott isteni rend mellett, a személyes és testületi jog szabaddá tétele által. Nem akart privilegiumot az egyház számára; erős hite volt abban, hogy ha működésének szabad tér hagyatik, s az morális elveivel a küzdő terere léphet, győzelme biztosítva lesz. A frankfurti parlamentbe is azért lépett, hogy midőn egész Németország ügyei tárgyaltattak, az egyháziakban a maga felfogását védhesse. Ez lebegett előtte, midőn az 1871-iki francia háboru után Bismarkkal levelezésbe lépett, s utóbb bement a berlini parlamentbe is; és kilépett csak hamar, midőn látta, hogy törekvései az időviszonyok miatt sikertelenek maradnak. Mint német hazafi is, Németországnak consolidatióját csak attól tételezte fel, ha a birodalom igazságos lesz az egyház iránt. Ez alapgondolata: „Deutschland nach dem Kriege 1866;“ ezt hirdette már előbb, megbecsülhetetlen értékű „Freiheit, Autorität und Kirche“ (magyarul Katinszkytól) művében, e körül forogtak polemiai. Egész működésében az actio embere volt. Mindig rokonszervezett azon férfakkal, kik, mint Winthhorst mondá, Berlinbe mentek katekizmusokat felmondani. Mikor a májusi törvények meghozattak, s Hessen is követte Berlin példáját, az ő eljárása meg volt határozva: a passiva resistentia. Nem volt izgató; a legnagyobb aggálylyal azon volt, hogy az ellenállás ne menjen kelletén túl; ő a leghigorúbb védelemre szorítkozott. Csüggedetlenségével, lelki erősségével világított a német katolikusoknak. Nem volt ő vezére, hanem egyik legjelesbje a hitéhez hű üldözött püspöki karnak. Emellett Rómához, az egységhez forróan ragaszkodott. Sok beszéd tárgyát alkotta a conciliumon tanusított magaviselete. Ellene volt az infallibilitas kimondásának időszerűség tekintetéből; határozottan nyilatkozatta ki hitét benne, miután a zsinat határozott. Szerettek volna következtelenséget háritani

¹⁾ Katholik. 1877. aug. 117 skk. II. Heinrich tollából folyt jellemzésben.

rá, de nem sikerült, mert álláspontja villágos volt. 1877-ben Rómában járva, a pápa által olyképp fogadtatott, hogy elnémíthatta elleneit.

Sokat emlegetik irodalmi működését a társadalmi, kivált a munkás kérdés körül. Álláspontja világosan van kifejtve az „Arbeiterfrage und Christenthum“ (magyarul szinte Katinszkytól) című művében. Kath. püspök volt, ki megesküdött, hogy a szegényeket oltalmazni fogja, őre volt az egyház tevékenységének, nemcsak egyesekre, hanem a társadalomra való vonatkozásában, s így, midőn oly kérdés merült fel, mely egyaránt érintette az egyházat és államnak alapjait, nem vélte nyugodtan nézhetni, mint dolgozik a liberalismus a socialismus mellett. E nembeli dolgozatai nagy figyelmet kellettek. Nem alkotott itt sem valami új rendszert; hanem azt ellenei is kénytelenek voltak bevallani, hogy az akkor Németországban volt két munkáspárt vezérének, Schultze-Delitsch és Lassallenak előtte senki sem mondta meg az igazat úgy, mint a mainzi püspök. A Schultzeanusok azt hirdették, hogy Ketteler Lassalle mellett van; Lassalle pedig nyíltan is fellépett Ketteler ellen, kimondván, hogy az ő terében nem jut hely a kereszténység számára. A kath. püspök érveit a szakirók elfogadták, s akik ma veszik észre, mit mondott Ketteler már majdnem két évtized előtt, most sem tudnak nála jobbat mondani. E kérdésben figyelemre méltók a német katolikusok nagygyűlésein mondott beszédei. Nyilván hirdette, hogy bármily tervekkel akarják boldogítani a népeket, ha nem veszik társul és alapul a ker. elveket, tartós javulás nem várható; minden ilyes csak elodázása, de nem megelőzése azon társadalmi viharának, melynek alapja a liberalismus elveibe van letéve.

Halála után jelentek meg, titkára által kiadva, prédikációi 2 nagy kötetben. Sokat prédikált ő maga; s az elmékedésnek nagy mestere lévén, meglátszik az sz. beszédein is. Kevés van teljesen kidolgozva, csak az alapeszmék vannak adva, de ebben is kiválik azután a velősség, a tárgy mélyére hatás. A dictio egyszerű, pointírozott, seholsem fellengző, mindenütt határozott; sok helyt emelkedett s mindig meggyőző. Itt csak az érvek advák; mikor ő azután a szöszékre lépett, akkor kibontva az ékesszólás zászlaját, adott életet saját meggyőző modorában az eszméknek. Szentbeszédei méltók a tanulmányozásra. Ha Németországban valami nagyobb-zerű egyházi ünnepély volt, Ketteler szívesen ment el ünnepi szónoknak, s minden beszéde egy-egy esemény volt.

S ez évben jelentek meg, szintén Raich által kiadva (ki nagyobb szabásu életrajzot is akar róla írni) levelei. Bizonyít, amit Justus Lipsius mond: *Detegimur in epistolis et subiciimur oculis paene nudi*. Más műveiben az író, egyházfőt csodáljuk, itt pedig betelünk buzgalmaival, megszeretjük, látván egész lelke erőnyeit. Elkezdődnek e levelek a briegi nevelő intézettel; kísérik ben-

nők a pályaválasztás küzdelmeit; látjuk tökröztetve a növendékpap boldogságát, mikor határozata megérett; s a kik a világi bárónak szellemes megjegyzéseit olvassuk a Svajcz havasain és Salzburg kies vidékén tett kirándulásai, vadászatai felől, csakhamar a káplán és plebánosban látjuk a buzgalmat, melyet a lelkipásztorkodás terén kifejt. S nemsokára szemünk előtt lebeg el a berlini prépostnak erélyes fellépése a porosz bürokrácia ellen; állhatatos vonakodása a püspökségtől, s midőn a pápa határozott kívánatára püspök lesz. — e levelek mindennél jobban mutatják mindenre kiterjedő oly sokoldalú tevékenységét. Rokonait szerette; vezérek, lelki atyjok volt. Valamely kis gyermek a családból először megy a sz. áldozathoz, s a nagy püspök, ki részt vesz az egyház és állam legnagyobb kérdéseiben, időt szakít magának arra, hogy a 10 éves gyermeknek, az ő gyermekies felfogásához képest alkalmas tanítást adjon; halálozás, pályaválasztás valamely családbelinel alkalmat ad egy-egy kenetes levél írására. S a ki szeret böngészni szép természetes gondolatokban, ki szívesen gyűjti azon közvetlenül a szívből szakadó eszméket, melyeket önkénytelen is megterem az olyan kebel, mely buzog a Krisztus vére arán megszerzetekért, az itt egész kincsbányát fog találni. De ismerni tanuljuk innen a Ketteler családot is a maga törhetetlen hűségű katolicitásában, igazán lelki életében. S itt találjuk azután a polemikus leveleket is, melyekkel a német néphez fordult, a kath. érdekeket védendő; midőn a zsinaton tanusított eljárását gyanusítják, midőn a hesseni kormányhoz intéz felterjesztést az egyházellenes törvények ellen. Nem lehet itt mindent elmondani; tolle, lege! Csak áldhatni a gar. viselést, mely nagy időknek megadja a maga nagy embereit.

E levelekből kisugárzik még a szelídség, gyöngédség, Kettelernek egyik szerzett erőnye. Jelleme volt a határozottság; inkább tüzességre, ha szabad e szóval élnem, szenvedélyességre hajlott természetű; azonban, ki az önmegtágadást oly nagy mérvben gyakorolta, annál nem feltűnő, ha a 66 éves püspök egy kis gyermek ír levelet az ő gyöngéd felfogásához képest. Mindenütt méltó a nyelv, kenetteljes és szelíd. Sok viszontagságon ment Ketteler keresztül, sok tépte szívét az üldözés alatt, — műveinek rendszeres megsemmisítését kellett lassan-lassan látnia — és panasz nem tör ki belőle; egész levelezésében csak egyszer mond olyat, miből az ellenfél eljárásának megvetésére lehet következtetni.

A mainzi papnevelő intézetet oly tanárokkal látta el, kik tekintélyek a theológiában. Ugy hiszem, Moufang, Heinrich, Haffner, Hirschel, Holzammer, Ohler, Brück, Hundhausen neveit Németország határain túl is ismerik.¹⁾

¹⁾ Kath. Bewegung, 1879. XV. H. 105 l.

Munkáit ¹⁾ sokan fogják még tanulmányozni. Nagyobbszerűbbeket fognak tán írni, de az elvek kifejtésében egyszerűeket, alaposabbakat aligha. Midőn a mainzi püspök meghalt, méltó gyászra volt oka Mainznak, a német s az egész egyháznak, mely benne ily rettenthetetlen védőjét, harcosát siratja.

¹⁾ Ninesenek mind összegyűjtve; 43 apró röpiratát együtt Kirchheim adta ki halála után 5 kötetben.

Egy évvel ezelőtt a mainzi dóm méltóságos iveri alatt járván, a Máriakápolnában ott térdelhettem Ketteler sirja előtt. Fris koszorúk vannak mindig felette, mellette. Ide akart temetkezni, s itt nyugszik. Gondolatok serege hajtja egymást az olyan kebelében, ki érzi, mi az a kereszténység, ki volt Ketteler! Itt van az ő magna quies-e. A gondviselés elszólította a mindvégig hű harcosát. Itt áldjuk, mint Isten művét közöttünk; a jutalomra az égből, hisszük, már érdemesnek találtatott.

Szemle.

Répászky József. Általános Dogmatika, vagyis: Alapzatos Theologia (alapvető hittan.) Irta R. J. kassaegyházmegyei áldozár s papn. r. ny. hittanár. I. k. 2. rész. 545—987 l. n. 8. r. Kassa, Kosch és Scharf. 1879. (Ára az egész kötetnek 5 frt 50 kr.)

Az „Irod. Sz.” mult évi 12. számában behatódabb ismertetését adtuk a műnek, melynek II. része aránylag gyors egymásutánban, előttünk fekszik. Nyugodtan utalhatunk és utalunk az ott elmondottakra, amennyiben a munka általános értékéről van szó; sőt nem egy okon fölebb hangolhatnók a díeséretet, melylyel az érdemes szerzőnek méltán adóznunk kell. Műve, mint a folyó, nemcsak menetében halad; de tartalmában is gazdagodva, hatalmasodó hullámverésekkel fejlik ki. Nincs okunk elhallgatni a ránk gyakorolt hatást, mely szerint e második részt anyagának gazdagsága, világos beosztása, szerkezeti kerekdedsége, meggyőző érvelése, magasztos tárgyahoz méltó lelkes, nem egy helyen hévteljes hangja, ömlőbb irálya annyira lelkünkhez forrasztá, hogy vágyódva, fáradság nélkül foglalkoztunk vele mindvégig; míg az I. rész nem egyszer ellankasztott, majdnem elnyomott terhével. S alig mondunk pusztán egyéni izlésen alapuló véleményt, ha állítjuk, — s evvel egyszersmind előbbi ismertetésünk egyik pontját is némiképp módosítjuk, — hogy e részzel R. is nagyon közel ért azon modorhoz, melyben a világi közönséghez szóló hittani munkát írni kell; azt hisszük, hogy e részt bátrabban nyujthatjuk világi olvasóknak, kik azt bizonyára nemcsak tanulsággal, de élvezettel is forgathatják.

E rész, — a jövendölés, mint a kinyilatkoztatás egyik külsimérvének alapos fejtegetése s az ugynevezett erkölcsi csodák általános ismertetése után, melylyel az első rész záródik, — a tényleges isteni kinyilatkoztatásról, vagy a keresztény vallás és egyház isteni eredetéről szól. Az I. fejezetben előre boesátván a tényleges kinyilatkoztatás jellegéről, az emberi nemmel való közvetítéséről s ennek föltételeiről tárgyaló bevezető fejtegetéseket s fűggelékül szépen összefoglalt átnézetet adva

a ker. bizonyításról, és annak különféle módjairól; a II. fejezetben tárgyát derékon fogja, J. Kr. isteni küldetéséről és az egyház alapításáról kezdve a tárgyalást. Mind a kor hitetlenségének áramlatára tekintettel idő- és alkalmoszerűleg, — mind bizonyításának eszmemenetét tekintve, alaposan és helyes módszerrel Jézus Krisztus történeti valódiságának bevitatását tűzi ki első czélul. E végre szükséges levén az evangéliumok történeti igazságának kimutatása, mindenek előtt evvel foglalkozik. Áttér azután Jézus Krisztus isteni küldetésének beigazolására. Érveinek első csoportját az ószövetségi próféták jövendöléseiből meríti. Érveinek alapot rak az ószövetségi szentírás tekintélye s különösen az ószövetségi látnoki könyvek történeti igazságának s ennek kapcsán az ószövetségi jövendölések isteni eredetének bebizonyításával. Elősorolja azután a Messiásra vonatkozó próf. helyeket. Részünkről nem találtuk volna hibának, ha e helyeket nem így külön előre boesátva, hanem csak ott sorolja is fel, hol a szorosban bizonyító részben, a jövendölések beteljesedéséről szól; az ismétlés elkerülése mellett olyképp megleendett azon hatás is, hogy jövendölések, közvetlen, nyomban való alkalmaztatásuk által a bizonyításban, jelenségek nagyobb élénkségével lebegtek volna az olvasó előtt. Megvalljuk azonban, hogy sz. eljárásának is megvanak a maga indokai. Az idők telje, a legnagyobb világtörténelmi korszak, nagy vonásokban adott megkapó jellemzésének közbeszövése után, melyet az emberi nem valláserkölesi fejlődésének a bünbeeséstől az ószövetség befejezéséig nyuló történetéről szóló hasonlóan szép áttekintés előz meg, — sz. egyenkint kimutatja a prof. jövendölések s jel- vagy előképek valóságát Krisztusban; s evvel bizonyítja Kr. isteni küldetését, istenségét. Az érvek második csoportját Jézus csodái és jövendölései képezik. Melegen, mely vallásos érzülettel ír ezek során J. Kr. szent életéről. E (95) §. egyike a mindig gyönyörrel olvasható legszebb helyeknek. Az érvek harmadik sorozatát az apostolok csodatetteiből meríti. Az egyház alapításáról szóló szakaszban kifejti a Kr. által alapított egyház czélját, s a kath. egyháznak a Krisztus által alapított egy-

házzal való azonosságát. Ez utóbbi pontnál nem lett volna helyen kívüli — más theologusok példájára — az egyház négy jegyét is bevonni az érvek közé. E jegyekről különben sz. a III. részben fog tüzetesebben szólni. — Habár, mint szerző mondja, (930 l.) s úgy is van: a Jézus Krisztus isteni küldetéséből kiindult keresztény bizonyítás oly rendíthetetlen, hogy . . . belőle minden elfogulatlan gondolkodó és bűnös szenvedélyek által el nem vakított ember a keresztény katolikus egyház isteni eredetéről meggyőződni kénytelen; sz. egy újabb III. fejezetben teljesebben kifejti azon érvet is, melyet isteni küldetése beigazolására maga az egyház rejt magában, maga az egyház élő tanubizonyosága az ő isteni küldetésének. Helyesen; az igazság soha és semmiben sem fölösleges. Így szól a) az egyházat előre hirdető jóvendölésekről; b) az egyház isteni küldetését bizonyító csodákról; s c) az erkölcsi csodákról, vagyis a ker. vallás gyors elterjedése, állandó fenmaradása, a vértanúk hősiességének állhatatossága, a ker. vallás dicső eredményei által szolgáltatott érveiről a kath. egyház magasabb eredetének. Az utolsó IV. fejezet a J. Kr. által alapított egyház isteni küldetéséből folyó következményeket tárgyalja; beigazolván, hogy azon kereszténységen kívül, melyet a kath. egyház vall, nem létezik más isteni vallás, nem lévén az a mai zsidó vallás, nem a mohamedánoké s a pogány vallások egyike sem; s a második cikkben kimutatván a ker. vallás tökélye, állandó fennmaradása és szükséges volta. A kath. egyház tüzetesebb ismertetése a következő részre maradt fön.

Eddig a mű tartalma. E vázlat is mutatja a mű egységes, alaposan keresztül vitt tervezetét, szoros logikai láncolatban fejlesztett anyagát. Új és új szépségek kaptak meg s töltöttek el igazi gyönyörrel. S lelkünk legforróbb ohajtása: vajha méltó lenne a pártolás a valóban nagyszabású mű igazi becséhez, és a derék szerző fáradságtalan buzgalomához.

Nem elnézés, illetéktelen gyöngédség vagy dédelgetés hallgattatja el velünk az aprós fogatokozások felsorolását; de azoknak valóban aprós volta, mely szóra alig érdemes. —*di.*

Dr. Scheidemacher Károly.

Lélek és agyvelő. A lélek tagadók ellen intézett kutatások, tényekkel támogatva. Irta dr. Sch. K. Németből fordították a csanádi növendékpapság magyar gyakorló iskolájának tagjai. Temesvár, csanád-egyházmegyei könyvnyomda. 238 l. Ára ?

Dr. Scheidemacher Károly a „Natur und Offenbarung“ című ker. irányú s e lapokban is ismételtelen dicsért folyóirat rendes munkatársa, igen jó nevű a ker. irányban ápolt természettudományi irodalom terén. Működése az ujjabkori

materialismus, s kivált annak egyik ága, a darvinismus elleni polemikában a legsikeresebb. S a mi ilyes dolgozatait különösen kedvelté teszi az, hogy teljes tájékozottsággal bírván a kereszténység-ellenes materialisták műveinek irodalmában, leginkább arra törekszik, hogy ezen írókat, egyiket a másikkal czáfoltassa meg; hogy azonnal eltalálja s kellő világításba teszi a kérdés alapját, s ekként az olvasót nem untatva, keresetlen, népszerű nyelvével, a mennyiben ily tárgyaknál lehetséges, megnyeri, meggyőzi. Igen alapos és világos értekezéseket irt p. a darvinismus ellen a kölni „Periodische Blätter“ folyóiratban.

És bárha nálunk elég munka jelent, meg hasonlító kérdésekkel foglalkozó, s eredeti is; bárha a pesti növendékpapok tavall fordították le Stöckl művét az anyanyelviségről, mely nagyjában az ismertett munkában foglalt kérdésekről is szól; mégis úgy véljük, a csanádi növendékpapok hasznos szolgálatot tettek irodalmunknak, midőn Scheidemacher munkáját magyarul kiadták. Stöckl inkább bölcsész; s ő a materialismust megvilágítja, megczáfolja minden oldalról, mint teljes rendszert; ő felöleli annak nemcsak természettudományi oldalát, hanem levonja következtetéseit az erkölcsiség, jog és politika terére s kimutatja tarthatatlanságát; míg Scheidemacher csak a lélek és agyvelő kérdésével foglalkozik, hogy épen ezen legérdekesebb pontot a kellő világításba helyezze, a modern, mindent megfajított hűvő természettudósok ellen; s tisztán a természettudományi tények alapjára állva, saját táborukban támadja meg a kereszténység ellenes vételeket.

Mint ő maga mondja, akkor vél leghelyesebben eljárhatni, ha a modern élettani kutatások terére lép, s e téren fogadja el a küzdelmet, s kideríti,

„hogy a tények, melyekre az anyagelvűség az agyvelő és lélek azonosságának bebizonyítása végett hivatkozik, általánosságukban legalább még nincsenek kétségen kívül helyezve;

„hogy a már megállapított s általán elfogadott tények, melyekre a materialismus hivatkozik, korántsem bizonyítják azt, és korántsem következnek belőlök az, amit az anyagelvűség általok bizonyítani vagy belőlök következtetni akart;

„hogy épenséggel nem ejtene csorbát az igaz psychologia tanán, ha az anyagelvűség mindenünnen összehordott tényei csakugyan konstatalva is lennének;

„hogy különösen a physiologia, ama tudomány tehát, melyre oly gyakran s persze többnyire igazságtalanul szokott az anyagelvűség hitvatkozni, számtalan és elvitázhatatlan oly ténnyel sorol fel, melyeket az anyagelvűség nem képes megmagyarázni, sőt melyek egyenesen az anyagelvűség ellen bizonyítanak, s legfönségesebb, legszilárdabb érvei az emberi lélek önállóságának és anyagtalanságának.

„Eme fölöttébb érdekes tételeket szándéko-

zom az alábbi értekezésekben tárgyalni; tárgyalni pedig általánosan érthető alakban; támaszkodva és hivatkozva a modern physiologia vívmányaira. S így, nem ugyan az anyagelvűség iránti szeretetből, hanem inkább az igazság terjesztésének vágyából, az anyagelvűség e következő nyilatkozata szerint fogok eljárni: „Csak azon ellenfeleket vesszük figyelembe, kik velünk a tények, a tapasztalás talajára helyezkednek. A bölcsészetre szövbölcsészetre és a tények bölcsészetre kell különválasztani, — s akkor fog majd kiderülni, ki mellett szól az igazság.“ (Büchner, Kraft und Stoff. XIV. és CVII. ll.)

Maga a szerző adta így munkájának tartalmát, s így ahhoz hozzáadnunk mitsem lehet. Csak megemlítjük, hogy nagyon érdekesek a fejtegetések, melyekben az összehasonlító boncztanból veszi érveit az anyagelvűség ellen (46—58 ll.) s a hol a részletes agyszervélettanból vett tények alapján kimutatja, hogy a tudat és öntudat ténye, (65—81 ll.) az érzés és szemlélés (82—107) az emlékező tehetség és emlékezet (108—124.) a képzelet (124—139) és a gondolat ténye (140—191,) valamint a szabad akarat (192—215) mind a materialismus ellen bizonyítanak.

Nem bírálni, csak ismertetni akartuk e munkát. Valódi repertoriuma ez a ker. irányu és a materialista természetűdösök legfontosabb érveinek, idézeteinek. S e mellett nem fárasztó. Az élénk, világos, sokhelyt polemiával fűszerezett hang csak kedveltetöleg hat. Kivánunk nagy elterjedést e munkának.

Jedlicska Pál Társadalmi testvérharcz a modern jogállam s a kath. egyház között. Irta J. P. felsődiósi lelkész. Ara 2 frt. Esztergom, 1879. kiadja Buzárovits G. 268 l.

Ime egy rövid év alatt a harmadik munka, mely a korunkban oly égető, az állam és egyház viszonyára vonatkozó kérdéseket tűzi ki tanulmányozás, megvilágítás tárgyául; mely iparkodik a józan olvasóközönséget e fontos kérdések mélyére vezetni, irányadást szolgáltatni. Sullay és Bartókhoz méltán csatlakozik J. P. felsődiósi lelkész, kinek bárha szerényen folytatott, de alaposágáról, önálló és praktikus gondolkozásáról ismert irodalmi tevékenysége a korkérdéseknek állandó figyelmet szentelő kath. olvasóközönség előtt eddig is nagy elismerésben volt.

Mielőtt azonban művéről egyet-mást megjegyeznénk, hadd álljon itt legjobb bemutatóul a nagy gonddal szerkesztett munka részletes tartalma:

I. Az állam célja és eredete. Mi az állam? Az állam rendeltetésének tüzetesebb meghatározása. Az államhatalomnak közvetett s közvetlen isteni eredetéről szóló elmélet. Az államhatalomnak korlátai. Az államhatalom iránt tanúsított ellenállás.

II. A kath. egyháznak üdvös befolyása az államra. Az embernek szerencsétlensége túlzó vágyaiban rejlik. A szenvedélyek megfékezésére szükséges az isteni vallás. — E célra elégtelen az úgynevezett észvallás. Ezt a történelem hangosan bizonyítja. A kath. egyház jótékonyan hatott az államra, az áldozatkészség, engedelmesség, s lelki szegénység erényeinek meghonosítása által. A kath. egyház előnyösen alakította át az egyed-, család- s társadalomnak helyzetét. A rabszolgaság sanyarú állapota. A kath. egyház felkarolta az emberi társadalomnak betegségeit. A szerzetes rendek. A kath. egyház leghatályosb emeltyűje volt a műveltség-, tudomány- s művészeteknek. A kath. egyház- s papságnak érdemei édes hazánk művelődése körül.

III. A modern jogállam jellemzése. A jogállam fogalma. A jog fogalma. A jog elválaszthatlan a vallástól. A modern jogállam ezt tagadja. A parlamentarismus nem valódi népképvisélet. A modern jogállam gyakran az absolutismust és forradalmat vonja maga után. Az 1792. francia forradalomnak közel rokonsága a modern jogállammal. A jogállam felekezeti nélküli jellege. A jogállamnak a kath. egyház iránt tanúsított ellenséges érzülete. Jus placeti. A jogállam beavatkozik az egyház kormányzásába. A jogállam mint hitmagyarzó. A jogállam elnyomja az egyháznak társulati szabadságát. A jogállam rokonszenvező liberálisum hiveinek támadásai a szerzetesek ellen. A jogállam sérti az egyház birtokjogát. A jogállam állítólagos elveivel ellenkezőleg, megszorítja a kath. egyháznak politikai befolyását és jogát. Néhány adat arra, mily lelékenyek a liberális jogállamok az egyház üldözésében. A jogállam nem mentheti e szűkeklü eljárását.

III. A kath. egyház mindenkor pártolta a józan szabadságot. A szabadság fogalma. A kath. egyháznak üdvös befolyása az egyéni és társadalmi szabadságra. Az egyház jótékony hatása a jog védelmére. Az egyháznak és pápáknak békebírói s jogvédi szereplése. A kath. papság, a jog és szabadságnak érdekeért szembeszállt a nagyoknak hatalmával is. A kath. egyház nem ellenzi a helyes liberális újításokat. A kath. egyház nem ellensége a tudomány jól felfogott szabadságának. A lovagintézmény, mint a szabadságnak egyik kiváló védelme, a kath. egyháznak köszönhető. Az egyház mindenekelőtt megérdemli a liberális melléknevet.

V. A lelkiismereti szabadság. A korlátolt és korlátlan lelkiismereti szabadság. Az államnak álláspontja a hitfelekezetekkel szemközt. A kath. egyház nem ellensége a korlátolt lelkiismereti szabadságnak. Mit tartsunk az egyháznak állítólagos intolerantiájáról? Az egyháznak „egyedül üdvözítő“ mellekneve. Az inquisitio. Az amerikai rendszer.

VI. A nevelés és iskola. A műveltség

mibenléte. A műveltségnek elsőrendű terjesztői és tényezői: a szülők s az egyház; másodrendű tényezője pedig az állam. A jogállamnak s a liberálisoknak az oktatással szemközt emelt jogigényei. A közös vagy felekezetenélküli iskolának egy neme sem felel meg az iskola valódi feladatának. A közös iskola sérti a szülőknek, az egyháznak jogát, s kártékonyan hat a társadalomra. A felsőbb oktatásnak is vallásos szellemtől kell vezetettnie.

VII. A házasság. A házasságnak fogalma, egysége s feloldhatlansága. A házasság nem polgári, hanem vallásos intézmény. A polgári házasság nem szerződés. A házasságnak az államra való fontos volta nem vonja maga után az államnak intézkedési jogát a házasság körül. A polgári házasság nem védhető a lelkiismereti szabadság szempontjából. Az egyház mindig magának vallotta a házasság körüli rendelkezési jogot. A szentség nem választható el a házasság lényegétől. A polgári házasságnak föloldhatósága nem előnyös. A polgári házasság nem védhető a zsidók emancipációjának szempontjából. Az egyház által felállított házassági akadályok nem észellenesek.

VIII. A római pápa tévmentessége tekintettel az államra. A pápai tévmentesség értelmezése s korlátai. A pápa csalakozhatlansága nem új hittétel. A pápai tévmentesség nem teszi feleslegessé a zsinatokat, és nem korszerűtlen. Az ó-katholicizmus. Tévedtek-e a pápák az isteni kinyilatkoztatásnak hirdetése s magyarázatában?

IX. A nemzeti egyház. A nemzetiségi kérdés korlátai. A túlzó nemzetiségi kérdések káros következményei. A nemzeti egyháznak szomorú, s a szabadság szellemével ellenkező jellegű Európa némely államában.

Már maga e tartalom is mutatja, mily oldalról fogta fel szerző kedvel dolgozott tárgyat, mint ügyekszik azt minden oldalról lehetőleg megvilágítani.

S aki azután belemélyed a munka olvasásába, s látja a szorgalmat, melylyel szerző dolgozott; mint törekszik minden legapróbb kérdést és ellenvetést felkarolni vagy legalább néhány szóval megérteni: mily gazdag tudományos apparátus áll rendelkezésére; mint idézi a legjelesebb szakbeli írókat, s illusztrálja állításait történeti adatokkal, sokszor nagyon ügyesen a magyar egyháztörténetből vettekkel; mint jellemzi a közelmúlt idők antikath. törekvéseit, s ellenökben az egyház jótehető társadalmi befolyását, szeretvén megtörtént dolgok, történetecskékre való czélzásokkal is élénkíteni előadását: az csak megelégedéssel, kedvvel fogja szerző előadását kísélni.

Nem szereti a frázist; egy józan, praktikus gondolkozó fő munkája ez, melyet a higgadt hang, egyszerű s világos előadás, helylyel-közzel lelkesültség még megnyerőbbé tesznek.

Sohasem sok a mit e tárgyakról összeírnak. Akire nem hathatnak a tudományosb ízű munkák, az ennek érdekesen irt lapjain sok meggondolni, megszívlelni valót fog találni. Szerzőnek e munkája is oly hangyaszorgalommal van összeállítva, mint eddigi kisebb értekezései.

Örvendő látjuk e téren a szerzőt. Hivatva van arra, hogy jó modorával még sok jót eszközölhessen. A szerző, mint előszavában írta, azt akarta „hogy a hazai olvasóközönségnek azon része, mely munkája tárgyának behatóbb tanulmányozására elég idővel nem rendelkezik, oly kézikönyvet nyerjen, melyből az egyház s állam közti viszonyra nézve elegendő s helyes tájékozást meríthet, s egyszersmind megismerheti azon irányt és forrásokat, melyeknek segélyével e jelentékeny kérdésre nézve szélesebb ismeretekre szert tehet.“ Legjobban méltányoljuk a szerzőt, ha kimondjuk, hogy e czélját elérte. Aki akar, innen sokat tanulhat.

A munka Buzárovits kiadásában jelent meg, csinos kiállítással.

Könyvészet.

**Dippel József*. Korunk két főkérdése, mint minden vallás-bölelet alapja. Német eredetiből fordította a pécsi növ. papság. sz. Pál-társulata. Pécs, 1879. 8 r. XXIII. 407. Ara 2 ft.

**Gáspár Imre*. Hazánk tót népe. (A tót nép. A tót költészet.) (Bpest.) 1 ft. 20 kr.

**Hazai oklevéltár*. 1234—1536 Gr. Dessewffy Lajos áldozatával kiadja a m. tört. társulat. (Bpest.) Ara 3 ft.

**Hergenröther, Prof. Dr. J.* Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte. I. Band. 2. Aufl. (Freiburg.) 7 ft. 20 kr.

**Huszár Károly*. Bibliái történet. I. elkiadás, hitelemzők, tanítók, szülők, gyermekek, ker. hitek számára. Schmid Kristóf nyomán írta Huszár Károly, esperes plebános, szentszéki ülnök

és zsinati vizsgáló. Második kiadás. Két kötet. Budapest 1879. 306, 395 l.

**Örömdal*, melyet fém. s fűt. dr. Haynald Lajos urnak, kalocsai s bácsi érsek, pápai trónálló-, szent István apostoli király, Lipót császár, Lipót belga király és a hercegi Szász-Erneszti ház jeles rendjei nagykeresztésének, ő cs. s apostoli kir. Felsege valóságos belső titkos tanácsosának stb. stb. a római szentegyháznak az Angyalok sz. Máriájáról címzett bibornokul 1879. május 12. történet kinevezetése alkalmából zeng a kalocsai érseki papnövelde.

**Zollner-Talabér Ján*. A kath. kereszténység az ő szt. cselekményeiben, időiben, és helyiségeiben, II. egyházi évf. I. kötet. (Budapest.) Ara 3 ft. 20 kr.

Irodalmi vegyesek.

— A Mindszenty-émlék elkészült, s június 7-én, mint az elhunyt temetésének második évfordulóján állított fel a hatvani, másképp fájdalmas temetőben. Az emlék, mely a boldogult sirja felett áll, tizenkét láb magas gúla, tetején fehér márvány kereszttel. A mű talapzata és zöme mauthauseni szürke gránitból van faragva. Az egri egyházmegyei irodalmi egylet által rávésett felírás a következő:

Mindszenty Gedeon
esperes,
szenterzsébethi
plebános.

—
Született 1829. okt. 8.
Mehalt 1877. jun. 5.

—
A kitünő
vallásos költő és hitszónok
emlékének.

A felállítás egész csendben, minden ünnepesség nélkül ment véghez. Most már a kápolna közvetlen közelében, a bejárás mellett díszlik az emlék, melynek egyszerű szépsége, csinosága, méltósága általános elismerésben részesül. Az egri egyházmegyei irodalmi egylet, mely a sirkő felállításának eszméjét felkarolta, e végből Mindszenty tisztelőihez fordult s kb. 732 frtot gyűjtött össze e célra, igen szépen rótta le az elhunyt kitünő költő, egyházi író és hitszónok iránti kegyeletét. Úgyis oly kevés igazán kath. embernek van ilyes emléke!

— A „Recht“ című, Pozsonyban megjelenő katolikus conservatív lap, folyó hó elsejétől megszünt. Itt tehát tért vesztettünk!

— Bogisich Mihály budapesti belvárosi káplány avatott tollából „A keresztény egyház ősi zenéje“ czimmal nemsokára egy zenetörténelmi munka fog megjelenni. A mintegy 35 ivre terjedő munka egy része műtörténelmi leírás lesz, más része pedig gyakorlati kézi könyv egyházi zene-művek közlésével.

— *Pázmándi Horvát Endre.* Szül. 1778. november 28. megh. 1839. márcz. 7. Június 22-én kegyeletes ünnepélylyel ülte meg Györmege s vele együtt a nemzet egy nagy tehetségű magyar költő születésének századik évfordulóját. Pázmándi Horvát Endre, a magyar hős költői nyelv uttörője s megteremtője született 1778. november 28-án

Pázmádon, Györmegeben. Itt töltötte a regényes fekvésű szőlőhegy oldalán fekvő s pázmándi magánynak elnevezett szülői házban később is életének javát s írta műveinek nagyobb részét. Elemi oktatását Györ-Szentmártonban, majd Pázmádon nyerte, a gymnasiumot Györött s Komáromban végezte. Györött a Pindarus fordítója Fabchich József buzdította őt első a költészetre. A bölcsészeti tanulmányok végeztével 1797-ben a ciszterciták szerzetébe lépett Heinrichauban, Felső-Sziléziában, de honvágya haza vonzotta és a györ-egyházmegyei papnöveldebe lépett. 1801-ben szenteltetett áldozárrá. Széplakon, Szergényben, utóbb Györött segédlelkészkedett, hol Rajnissal szoros baráti viszonyban élt. 1806-ban téthi plebánossá uveztetett ki. — Első irodalmi kísérletei alkalmi költemények voltak. A figyelmet „A fölkelő nemzethez“ című harezi riadójjával vonta legelőször magára. Ezen költeménye csakhamar oly népszerű lett, hogy egymásután több kiadást ért, mi akkori időkben nagy ritkaság volt. Nemsokára megírta „Zircz emlékezete“ című nagyobb költői művét, melylyel egyszerre korának első költői sorába lépett. E művet egyik jó barátja, Takács József adta ki 1814-ben. — A pesti nemzeti színház ügyében „A nemesszivű magyarokhoz“ egy költői pamphlet jelent meg ezután tőle, mely még ugyanazon évben három kiadást ért. Kisebb művei megírása mellett a történet tanulmányozásának szentelte idejét. Ekkor fogamzott meg lelkében „Árpád“ jának eszméje s 1831-ben már megjelent a nagy hősköltemény, mely tizenkét év nagy gonddal készült s classicaí becű terméke. Árpádját a magyar tudományos Akademia 1831-ben 200 darab arannyal jutalmazta meg. Ekkor ő már pázmándi plebános volt, hová saját kívánságára 1829-ben tétetett át Tétről. Számos kisebb művet írt, s apróbb dolgozatai „Kisebb költemények“ czim alatt jelentek meg. — 1839. márczius 7-én halt meg s pázmándi magányát és könyvtárát a magyar t. Akademiának hagyományozta. A pázmándi temetőben jeltelen sírban nyugodt mostanig a jeles költő. Taval volt születésének évszázados fordulója s ennek alkalmával No gáll Károly ozerói vál. püspök, pápócezi prépost és györi kanonok ur ő méltósága elhatározta, hogy a temetőben emlékkeresztet, a plebániái lakházra pedig, a melyben a költő 1829-től 1839-ig élt és írt nemzetének, emléktáblát fog illesztetni. Ezen emlékkereszt felszentelése kegyeletes ünnepélylyel ment június 22-én végbe.

TARTALOM:

Két püspök-apologeta.	Dr. Scheidemacher Károly. Lélek	Könyvészet.
Szemle. Répászky József. Általános Dogmatika.	és agyvelő.	Irodalmi vegyesek.
	Jedlieska P. Társadalmi testvérház.	

A megrendelések teljesítésére ajánlja magát **Szolcsányi Gyula**, könyvkereskedő Egerben.